

0231 ენის დაუფლება LANGUAGE ACQUISITION

ჟან რასინის „ესთერის“ და „ათალიას“ – ბიბლიური ტრაგედიების დრამატურგიული სპეციფიკა

ეკა კვანტალიანი

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

E-mail: kvantaliani.eka@atsu.edu.ge

რეზიუმე

სტატიაში წარმოდგენილია ჟან რასინის ბიბლიურ მოტივებზე შექმნილი დრამების – „ესთერი“-სა და „ათალია“-ს დრამატურგიული თავისებურებანი. ჟან რასინი, როგორც კლასიციზმის ესთეტიკის წარმომადგენელი, თემებს ანტიკურობიდან იღებდა და მის კლასიციზტურ ტრაგედიებში დაცული იყო დროის, ადგილისა და მოქმედების ერთიანობის კანონი. ჟან რასინის „ესთერი“-ს და „ათალია“-ს ძირითადი ლიტერატურული წყაროები ბიბლიურ სიუჟეტებს ეფუძნება. ამ ტრაგედიებში იკვეთება ავტორის ინოვაციური ხელწერა, მაგალითად, „ესთერი“ სამმოქმედებიანი დრამაა, ხუთის ნაცვლად და „სამი ერთიანობის“ კანონიც დარღვეულია (დრამის მოქმედება სცდება 24 საათში განვითარების სავალდებულო წესს), რაც სიახლე იყო მე-17 საუკუნის კლასიციზმისთვის. „ესთერი“-სგან განსხვავებით, „ათალია“ ტრადიციული ტრაგედიაა ხუთ მოქმედებაში, თუმცა აქაც იკვეთება რასინისეული ინოვაციები, მაგალითად: ქორო წარმოდგენილია მხოლოდ თითოეული მოქმედების ბოლოს, რაც პიესას პოეტურ და სულიერ განზომილებას ანიჭებს.

სტატიაში გაანალიზებულია რასინისეული ბიბლიურ სიუჟეტებზე რეინტერპრეტირებული დრამების – „ესთერი“-სა და „ათალია“-ს პოეტიკის ბიბლიური სიმბოლიკის კვლევა, ისტორიული სახელების სემანტიკური ანალიზი, პერიფრაზირება, ტროპული აზროვნების მაგალითების გააზრება და სხვ. ასევე განხილულია პიესებში ანტიკურობის ელემენტებისა და ბიბლიური მოტივების სინთეზი. ჟან რასინმა თავისებურად რეინტერპრეტირებული რელიგიური დრამებით – „ესთერი“ და „ათალია“, სრულიად ახალი, ორიგინალური კლასიციზტური ნაწარმოებები შექმნა და ფაქტობრივად, სათავე დაუდო ბიბლიურ ტრაგედიებს მე-17 საუკუნის საფრანგეთში. ეს პიესები ღირსეულ მეტოქეობას უწევს დღესაც იდეალურ ესთეტიკურ ეტალონებად გამოცხადებულ კლასიკურ დრამატურგიულ ნიმუშებს. თუმცა, დრამები ეყრდნობა როგორც ბიბლიურ მოტივებს (ბერძნული და არამეული ძველადრეკლამული ტექსტების ვარიანტებს), ასევე ებრაული თალმუდისა და თანახის ნაწილს, ისტორიულ გადმოცემებს და ამასთანავე, აქვე იკვეთება ანტიკური ტრაგედიების გავლენაც.

მე-17 საუკუნის აბსოლუტიზმის ფონზე, დრამები – „ესთერი“ და „ათალია“ წარმოადგენს რასინის კარიერის კულმინაციას, მის შედევრებს, თავისებურ ანდერძსა და ეპიტაფიას. ტრაგიკული წინააღმდეგობები არასოდეს ყოფილა ასე მკვეთრად მიახლოებული ღვთისმეტყველებას.

საკვანძო სიტყვები: კლასიციზტური დრამა, რასინი, ბიბლიური სიუჟეტები, ესთერი, ათალია.

XVII საუკუნის საფრანგეთში თეატრი წარმოადგენდა იმ სასცენო სივრცეს, სადაც დრამატურგები ასახავდნენ თავიანთი დროის ზნე-ჩვეულებებს. კლასიციზმის ეპოქაში ტრაგედია ადამიანის სულის წინააღმდეგობებს გადმოსცემდა, რომელიც ტრადიციისა და ანტიკურობისადმი მიზიდვას შორის ესთეტიკურ შუალედს ქმნიდა. ეს რამდენიმე პრინციპი საფუძვლად უდევს მე-17 საუკუნის ფრანგული ლიტერატურის უამრავ ნამუშევარს, მათ შორის ჟან რასინის შემოქმედებას, რომელშიც დიდწილად ვნებათაღელვით აღსავსე გმირებია წარმოდგენილი. დრამატურგი-პოეტი ყოველთვის იცავდა კლასიციზმის ესთეტიკის პრინციპებს და ამის საფუძველზე ავითარებდა საკუთარ, ავტორისეულ თვალთახედვას.

შუა საუკუნეებში გარცელებული რელიგიური თეატრი შემოიფარგლებოდა უბრალო „ღვთისმოსავი საუბრებით“. კლასიკურ თეატრსა და სასულიერო ტრაგედიას წინააღმდეგობრივი მიზნები ჰქონდა, რადგან საღვთისმეტყველო თემატიკა ტრაგიკულ საგნებთან შეუთავსებელი ჩანდა. პირველ რიგში იმიტომ, რომ არისტოტელეს მიხედვით ძველანტიკური გმირები, როგორც წესი, წმინდანები და ღვთაებრიობამდე აყვანილი მაღალზნეობრივი ადამიანები იყვნენ. სენტ-ევრემონი (Saint-Evremond) 1672 წელს ძველი და თანამედროვე ტრაგედიის შესახებ მსჯელობისას წერდა, რომ დრამატურგიაში გმირს ბედი მართავდა და ამიტომაც მთავარი პოერსონაჟი არც მთლად კეთილი იყო და არც მთლად ბოროტი („le héros, mené par le destin, n'est ni tout à fait bon ni tout à fait méchant“), ეს ყოველივე კი

რელიგიური სულისკვეთებისგან განსხვავდებოდა. ამ აზრს იზიარებს მკვლევარი ზლანიც, რომელიც აღნიშნავს:

„L'esprit de notre religion directement opposé à celui de la tragédie. L'humilité et la patience de nos saints sont trop contraires aux vertus des héros que demande le théâtre...“ (Blanc, 2021) .

„ჩვენი რელიგიის სული პირდაპირ ეწინააღმდეგება ტრაგედიას. წმინდანების თავმდაბლობა და მოთმინება ზედმეტად წინააღმდეგობრივია გმირების იმ სათნოებისა და ხასიათისა რასაც თეატრი ითხოვს.“ (ყველა თარგმანი ფრანგულიდან ეკა კვანტალიანისა).

მე-17 საუკუნის ქრისტიანებისთვის ძველი აღთქმა არ განიხილებოდა ახალი აღთქმისგან დამოუკიდებლად. ჟან რასინი რელიგიური თემატიკის პიესებში იყენებდა და იაზრებდა ძველ აღთქმისეულ წყაროებს. განსაკუთრებით აქტუალურია რასინთან სამყაროს რელიგიური აღქმა: ამქვეყნიურობის წარმავლობა და ამოება (Vanitas_რაც ალეგორიული ხელოვნების სიმბოლოდ იყო წარმოდგენილი), მიწიერი ტანჯვა როგორც ღვთის განგების ნაწილი, რომელიც ასოცირდებოდა სტოიციზმთან (Loftis, 1958:541–544).

XVII საუკუნის მეორე ნახევრის ფრანგული თეატრი კლასიციზტურია, სამი ერთიანობის კანონზომიერებით. დრამატურგია არეგულირებდა თეატრალური ენის მნიშვნელოვან ნაწილს, მისთვის დამახასიათებელი იყო ფრანგულის, როგორც სალიტერატურო და სახელმწიფო ენის გაწმენდა გასული საუკუნეების ლათინიზაციისაგან. ამაზე საინტერესოდ მსჯელობს ჟან-მარი პრადიე თავის კვლევაში „სცენა და სხეულის ფლობა“, რომელიც თეატრს აბსოლუტიზმის ეპოქის მარკერად მიიჩნევს და წერს რომ დრამატურგია:

„Régissant une bonne part du langage théâtral de l'époque, elles sont caractéristiques de ce qu'on appela plus tard le théâtre classique.“ (Pradier, 2000: 221).

„არეგულირებს რა იმდროინდელი თეატრალური ენის დიდ ნაწილს, ისინი ხასიათდებიან იმით, რასაც მოგვიანებით კლასიკურ თეატრს უწოდებდნენ“.

ნამდვილ რიტორიკულ სამკაულად მიიჩნეოდა მაღალფარდოვნებით და პათეტიკურობით ნათქვამი ფრაზები, რადგან ამას მოითხოვდა სამეფო კარის უკიდურესად დახვეწილი მანერების სავალდებულო ეტიკეტი, თუმცა რასინის ენა და სტილი იმდემად მაღალ, ერთიან ნაციონალურ-სახელმწიფო დონეზე იქნა აყვანილი, რომ შესანიშნავად იკითხება და არჩვეულებრივ შთაბეჭდილებას ახდენს მკითხველზე.

კლასიციზტური დრამების მოქმედი პირები ინდივიდუალური თვისებებისგან დაცლილი აბსტრაქტული ტიპაჟები უნდა ყოფილიყვნენ, თუმცა რასინის დრამატურგიისათვის დამახასიათებელია პიროვნულად ძლიერი და ფსიქოლოგიურად რთული ხასიათის გმირები – განსაკუთრებით, გამორჩეულია ქალთა სახეები (მაგ.: ესთერი, ათალია), სადაც ნოვატორად გვევლინება რასინი. ჟან რასინის დრამები ამავდროულად შინაგანი მოქმედების, ტრაგიკული ინტენსივობისა და პოეტური ინტუიციის სინთეზის სფეროშიც ნოვატორულია: ზოგი კრიტიკოსი თითქმის გულგრილია რასინის დრამების ფსიქოლოგიური კონსტრუქციის მიმართ, ზოგი კი პირიქით, „აღფრთოვანებულია“ ავტორისეული სიმკაცრითა და პიესების მოქმედების ერთიანობით (Sainte-Beuve, 1973: 260-264).

მე-17 საუკუნე გამოირჩეოდა მხოლოდ ახალი აღთქმისეული მომენტების წარმოჩენით და ძველბერძნული თეატრიდან ნასაზრდოები სიუჟეტებით. ჟან რასინის „ესთერი“ (1689 წ.) და „ათალია“ (1691 წ.) სავსეა ლიტერატურული ინოვაციებით. მაგალითად, პიესების მხატვრული აზროვნების მთავარი წყარო არის ნაწყვეტები ბიბლიური წიგნებიდან „ესთერი“, „მეოთხე მეფეთა“, „ნეშტა“ და სხვ. ასევე, ავტორმა ფართოდ გამოიყენა ძველი აღთქმის გადმოცემები, რომლებიც მიზანმიმართულად მიუსადაგა თანამედროვე მე-17 საუკუნის აქტუალურ პრობლემებს.

დრამებს „ესთერი“ და „ათალია“ წამმდვარებული ჰქონდა წარწერა „წმიდა წერილიდან აღებული ტრაგედია“ („Tragédie tirée de l'Écriture sainte“) და სიტყვები: „საღვთო წერილიდან აღებული პოეტური ნაწარმოები, შესაფერისი კითხვისა და გალობისთვის“ („Ouvrage de poésie

tiré de l'Écriture Sainte, propre à être récité et à être chanté"). რასინმა თავისი პიესებისთვის ბიბლიიდან ისესხა მისტიკური ლირიკული შთაგონება, რომელიც ზოგჯერ მისი „სასულიერო სიმღერების“ („Cantiques spirituels“) ამოძახილს წააგავს, რაც თავის მხრივ ბიბლიური დავით მეფის სულის დამატკბობელ „ფსალმუნებს“ გვაგონებს. ავტორმა შემოიტანა ქორო, რაც იმას ნიშნავს, რომ ჩვენ შეგვიძლია დავინახოთ პიესა, როგორც ერთგვარი ორატორიო, მუსიკალური, ლირიული საგალობლებით.

რასინის შემოქმედებითი ფანტაზია ბევრად წინ უსწრებდა, როგორც მისი დროის, ისე ეროვნული ლიტერატურის საზღვრებს. რასინისეული მხატვრული ინოვაცია იკვეთება მისი სახელმწიფოებრივი აზროვნების ფარგლებში, რითაც დრამატურგმა ხაზი გაუსვა იმას, რომ სახელმწიფო პრინციპების საწინააღმდეგოდ წასვლა, მით უმეტეს საკუთარი სამეფო ოჯახის წევრების წინააღმდეგ, არავის ეპატიება. მთავარი თემა, რომელსაც მთელი დიდებულებით და გატაცებით ხატავდა ჟან რასინი თავის პიესებში, ეროვნული ინტერესებისთვის თავგანწირვა იყო. სახელმწიფოს ინტერესები ყოველთვის აღმატებული უნდა იყოს პირადზე. დრამა „ესთერი“ ამის დასტურია, ხოლო ტრაგედია „ათალია“ კი სრული ანტიპოდი.

რასინს პიესა „ესთერი“-ს სახით საშუალება ჰქონდა დაბრუნებოდა ძველი ბერძნული ტრაგედიის იმ ტრადიციას, რომელიც შედგებოდა სიმღერის მოქმედებასთან შერევაში, რასაც აქ აკეთებს ელიზის პერსონაჟის წყალობით, რომელსაც ორმაგი როლი აქვს. პიესაში მოქმედება ვითარდება სპარსეთის სამეფო კარზე, ებრაელთა ბაბილონში იძულებით გადასახლების პერიოდში, როდესაც ესთერი მეფე ასუერუსის (იგივე ქსერქსეს) მეუღლე ხდება. მუსიკა "ესთერი"-სთვის შექმნა ჟან ბატისტ მორომ, რომელმაც რასინის "ათალია"-ც ააჟღერა მუსიკალურად.

დრამის სახისმეტყველების ფორმები: დიალოგი და მონოლოგი მრავლად აქვს წარმოდგენილი რასინს თავის ბიბლიური დრამებში; როგორც წესი, დრამას აქვს ორი სამეტყველო ფორმა – გალექსილი და პროზაულ-სასაუბრო. მოვიყვანოთ ტროპული აზროვნების მაგალითები „ესთერი“-დან, რომელიც ავტორს ნაწარმოებში მარგალიტებად აქვს ასხმული. მაგალითად, ესთერი აღიარებს, რომ უფალს უპყრია ადამიანთა გულები და სწორედ, ღმერთის ჩარევით მოხდა ხელმწიფის მიერ მისი დედოფლად არჩევა და მისდამი სიყვარულიც ღვთის მიერ იშვა, რამეთუ ღმერთს უჭირავს მეფეთა გულები თავის ძლიერ ხელში და იმ დროს უთუოდ მოქმედებდა სპარსეთის მბრძანებლის გულზე:

“Enfin on m'annonça l'ordre d'Assuérus.

Devant ce fier monarque, Élise, je parus.

Dieu tient le coeur des rois entre ses mains puissantes.

Il fait que tout prospère aux âmes innocents.” (v.135-138)

„ბოლოს ახაშვეროსის ბრძანება გამომიცხადეს.

ამ ამაყი მონარქის წინაშე გამოვჩნდი, ელიზ.

ღმერთს უჭირავს მეფეთა გულები თავის ძლიერ ხელში.

ის ყველაფერს აკეთებს, რომ განადიდოს უდანაშაულო სულები“.

ესთერის სიტყვებით, ღმერთი დედამიწისა და ცის აბსოლუტური ბატონია, რომელიც მისდამი მავედრებლებს ყოველთვის ეხმარება:

„...Tandis qu'en ses projets l'orgueilleux est trompé.

De mes faibles attrait le roi parut frappé.” (v. 139-140)

„... (მაშინ როცა) ამაყი ცდება თავის გეგმებში,

მეფე კი ჩემმა სისადავემ მოხიბლა.“

ჟან რასინმა ძველი ალექსისთვის დამახასიათებელი დასასრული „წიგნი ესთერი“-დან შეცვალა თავის დრამაში. მაგალითად მდევნელთა ხოცვა-ჟლეტა, ებრაელთა სასტიკი შურისძიება დაყვანილ იქნა მინიშნებაზე და წარმოაჩინა უფრო ქრისტიანობისთვის მისაღები დასკვნის სახით: დასასრულს წარმოდგენილია სიმღერები, ერთგვარი საგალობლები ღვთის

მოწყალების სადიდებლად უდანაშაულო ბიბლიური დედოფლის ესთერისა და ებრაელთა ერის გადარჩენის გამო (III მოქმედება, სცენა 9). ერთგან ვკითხულობთ:

„Je leur livre le sang de tous leurs ennemis.“ (v. 1183)

„მე ვაზღვევინე ყველა მათ მტერს სისხლით.“

რაც შეეხება პერსონაჟთა სახელების ეტიმოლოგიას, „ესთერის“ წიგნის მიხედვით, ესთერს ებრაულად „ადასა“ ანუ იგივე „ჰადასაჰ“, თარგმანით "მირტი" ერქვა, მაგრამ მან სახელი ესთერი მიიღო მაშინ, როდესაც მეფის ჰარამხანაში მიიყვანეს. ბევრი მეცნიერი ამ სახელს უკავშირებს ბაბილონის ღვთაებას – იშთარს, ქალღმერთს, რომელიც დაკავშირებულია პლანეტა ვენერასთან. ესთერის ბიძაშვილის (ან ზოგჯერ როგორც მოიხსენიებენ – ბიძის), სამეფო მოხელის სახელი – მორდოქაი მჭიდროდ უკავშირდება ბაბილონის მთავარ ღვთაებას – მარდუქს (Racine 1889 : 174–178).

ესთერი ებრაულად ნიშნავს "მე დავიმალეები". სინამდვილეში ესთერი მალავს თავის ნამდვილ იდენტობას, როგორც ებრაელი, რათა გამოავლინოს ის შესაფერის მომენტში, როდესაც საქმე ეხება იუდეველთა გადარჩენას ამანის მიერ დაკვეთილი ზოცვა-ჟლეტისგან. ბიბლიური ესთერი, ისევე როგორც რასინის დრამის მთავრი გმირი ესთერიც, დიდი ღვთისმოსავი დედოფალია, რომელსაც ავტორი ახასიათებს რწმენით, გამბედაობით, პატრიოტიზმით, წინდახედულობითა და საჭიროებისას სწრაფი და სწორი გადაწყვეტილების მიღებით. იგი მუდამ ერთგული და მორჩილი იყო ბიძისა და მზად იყო შეესრულებინა თავისი მოვალეობა და ეხსნა მშობელი ერი სისცოცხლის ფასად თუ საჭიროება ამას მოითხოვდა (Littman, 1975 : 330). ბიბლიურ წყაროში „ესთერის წიგნის“ პირველ სტრიქონში ესთერის ებრაული სახელი „ჰადასაჰ“, არ არის ბერძნული ტექსტების ვერსიებში და სავარაუდოდ, ებრაულ ტექსტს ახ. წ. II საუკუნეში ან უფრო გვიან ებრაელთა მიერ დაემატა (Lanson, 1903:141).

ტრადიციულად, ჟან რასინის „ესთერი“ ითვლება ტრაგედიად, თუმცა ზოგიერთი მკვლევარი არ მიიჩნევს, რომ ეს ნაწარმოები არის წმინდა სახის „ტრაგედია“. ამის საბუთად ასახელებენ იმას, რომ „ესთერს“ აქვს ბედნიერი დასასრული. ჩემი აზრით, აღნიშნულ მკვლევრებს მხედველობიდან რჩებათ ის, რომ პიესაში ჩვენ გვაქვს არა ე.წ. „გარეგანი ტრაგედია“, არამედ დრამა „შინაგანი ტრაგედიის“ პრინციპებით. პიესაში გმირების ტრაგიკულ ხვედრს აპირობებს მათი შინაგანი ფსიქოლოგიური ტრაგიზმი. მთავარი გმირის – ბიბლიური დედოფლის ესთერის პირადი განცდები კი დიდი დრამატული მოვლენების მძაფრ ფონზე არის ასახული (Deshusses, 1984: 178).

„ესთერის“ დრამატურგიულ სპეციფიკას ქმნის ის მომენტები, რომ ჟან რასინი ფაქტობრივად აკავშირებს გუნდსა და სიმღერას მოქმედებასთან (I მოქმედება, სცენები: 2 და 5; II მოქმედება, სცენა 8; III მოქმედება, სცენები: 3 და 9). რასინს განზრახული ჰქონდა ოპერის მსგავსი დრამა შეექმნა, რომელსაც, მისი თქმით, ამ გზით შეეძლო ბერძნული ტრაგედიის ნამდვილი სულისკვეთება გადმოეცა. გუნდი, რომელიც შედგებოდა სენ-სირის პანსიონის ახალგაზრდა მოსწავლე გოგონებისაგან, ემსახურებოდა მხოლოდ სცენების კომენტირებასა და შთაბეჭდილებების გაძლიერებას, მოქმედებების სხვადასხვა სიტუაციათა უკეთ გადმოსაცემად. მაშასადამე, ქოროს არანაირი პოლიტიკური ფუნქცია არ გააჩნდა, არამედ მხოლოდ დრამის ლირიკულ და პოეტურ დატვირთვას ითავსებდა.

რასინის „ესთერი“-ს და „ათალია“-ს პოეტიკის ბიბლიური და ანტიკური მოტივების ფილოსოფიურ-ლიტერატურული მოცემულობების გასაანალიზებლად, აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ კლასიციზმის თავისებურად განსხვავებული მხატვრული სისტემა, რომელიც ვითარდებოდა მე-17 საუკუნის განმავლობაში. რასინს „ესთერი“ უნდა შეექმნა იეზუიტური სკოლის მორალური ტრადიციიდან გამომდინარე, რომელიც სენ-სირის სასწავლებლისათვის იქნებოდა გათვლილი, ასევე, დამკვეთის – მადამ დე მენტენონისა და მეფე ლუი XIV-ის მოსაწონი უნდა ყოფილიყო. ამიტომ პიესა მხოლოდ ღვთისმოსაობასთან მიახლებას ასახავს.

პიესა „ესთერი“ არავითარი ტრაგიკული გმირები არ დომინირებენ არისტოტელესეული განმარტების მიხედვით. ესთერის პერსონაჟი კი, რომელიც მარტივი ხერხებით არის გამოძერწილი – სიკეთის და გამბედაობის საწყისია. იგი ტრაგედიის დასაწყის ლოცვით იწყებს:

« jour trois fois heureux ! » (v. 1)

„სამგზის კურთხეული დღე!“

ზურაბ არჩვაძე თავის კვლევაში რასინზე წერს, რომ „კორნელი ადამიანის ძალას უმღერის რასინი კი სისუსტეს“ (არჩვაძე, 2019:121). ეს შეფასება ჟან რასინზე განსაკუთრებით დამახასიათებელი შტრიხია პიესების – „ესთერი“-სა და „ათალია“-ს დრამატურგიული თავისებურებანის წარმოსაჩენად. ამ ორ ნაწარმოებში ავტორისეული იანსენისტური სწავლების გავლენაც იჩენს თავს, რაც ადამიანის უძლურებისა და უფლის ძლიერი ხელის, საღვთო მისტიური დახმარების სახით გამოიხატება.

ბიბლიური ტექსტისაგან განსხვავებით, შეტანილი ცვლილებების კუთხით, უნდა აღვნიშნოთ ის მომენტი, რომ ჟან რასინი მორდოქაის ერთგვარ წინასწარმეტყველის მაღლით სავსე როლს ანიჭებს ებრაელი ხალხის მონობისაგან გასათავისუფლებლად. ის ამზადებს ნიადაგს პიესაში ესთერის სპარსეთის სამეფო ტახტზე დედოფლად დასაბრძანებლად, რათა ესთერმა, თავის მხრივ, შემდგომში, გადასახლებაში, ბაბილონელთა ტყვეობაში იძულებით მყოფი მშობელი ხალხი დაიცვას და გადაარჩინოს. მორდოქაის აქვს წინმსწრები პოლიტიკური ხედვა. ის ღმერთის მიერ შთაგონებული ქადაგია ჟან რასინის პიესაში, ღვთის მკლავი, რომელიც ბიბლიაში ასე არ მოიხსენიება. როგორც ესთერი თავად აღნიშნავს დრამაში, სწორედ დედოფლის სუსტ მკლავებს ანდო უფალმა იუდეველთა ბედი:

«Et sur mes faibles mains fondant leur délivrance,

Il me fit d'un empire accepter l'espérance.» (v. 50-51),

„და ჩემს სუსტ ხელებზე ვაფუძნებ მათ ხსნას,

მან მაიძულა იმპერიის გადაჩენის იმედს დავთანხმებოდი.“

იგივე თემატიკას აგრძელებს დედოფლის ნათქვამი სიტყვები მათი საერთო მტრის ამანის წინააღმდეგ, რომ უფალს ძალუძს:

«...peut confondre Aman, il peut briser nos fers

Par la plus faible main qui soit dans l'univers.»(v. 235-236).

„...დააბნოს ამანი, მას შეუძლია დაამსხვრიოს ჩვენი ბორკილები

ყველაზე სუსტი ხელებით რაც კი სამყაროში არსებობს.“

გარდა უბადლო პოეტური ხელოვნების აღორძინებისა, რასინი თავის დრამებში დიდ ყურდღებას აქცევდა თეატრალურ ასპექტებს, მსახიობთა დიქციიდან და ჟესტიკულაციებიდან დაწყებული, სივრცითა და გაფორმებით დასრულებული. რასინის მთავარი წარმატების საიდუმლო კი მისი დაუვიწყარი პერსონაჟების ხატსახეებია, რომელთა ტრაგიკული სიტუაციები მაქსიმალურად შემცირებულია „ესთერში“ და უფრო მძაფრად წარმოდგენილია „ათალიაში“.

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ პიესები „ესთერი“ და „ათალია“ სენ-სირის სასწავლებლის გოგონებისათვის შექმნა რასინმა, თუმცა, მაღამ დე მენტენონმა შესაძლებლობა მისცა ავტორს ტრაგედიის იდეალური სტილი და ფორმა თავად აერჩია. რასინის დრამებში ლირიკული და დრამატული მომენტები, ტრაგედიისათვის დამახასიათებელი ემოციები ჰარმონიულად ენაცვლებოდა ერთმანეთს, ღვთის დიდებით აღსავსე, ამაღლეზელი, თეატრალური ქოროს მისამღერებით. ევროპელი მკვლევრები გამოკვეთენ რასინის ტრაგედიების ფსიქოლოგიზმის თავისებურებებსა და მის ელინისტურ სამყაროსთან მჭიდრო კავშირს. სრულიად ცალკე არის წარმოდგენილი საკითხი რასინის დრამატურგიისა და პორ-რუაილის რელიგიური ფილოსოფიის ურთიერთმიმართების შესახებ (Goldmann, 1955: 173-175).

„ათალია“ არის ტრაგედია ხუთ მოქმედებაში, ალექსანდრიული მეტრით დაწერილი. რასინის „ათალია“-ს სიუჟეტის ბიბლიურ პირველწყაროსა და ანტიკურ ისტორიულ

გადმოცემათა ასპექტების შედარებითი ანალიზი, საშუალებას იძლევა ყურადღება გავამახვილოთ არა მხოლოდ იმ მსგავსებებზე, რაც რასინმა თანმიმდევრულად უცვლელად გადმოიღო ძველი აღთქმის წიგნებიდან, არამედ იმ ინოვაციებზეც, რაც დრამატურგმა ანტიკური ავტორების მსგავსი სცენების სიუჟეტიდან სათანადოდ შესწავლისა და დამუშავების შემდეგ შეიტანა თავის პიესაში.

ჟან რასინი, ტრაგედიის შესახებ წერს, რომ თავდაპირველად პიესისთვის „იოასის“ დარქმევა სურდა, მაგრამ, რადგან ეს ამბავი ცნობილი იყო ათალიას შესახებ ისტორიული გადმოცემით, ავტორმა იგივე სახელი დაუტოვა – „ათალია“. რასინი თავად აღნიშნავს, რომ პიესის სათაურად ყველაზე ბუნებრივად სწორედ ეს სახელი ეჩვენა, მით უმეტეს, რომ დედოფალ ათალიას ტრაგედიაში ძალიან მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება, თუმცა იგი ესთერისაგან განსხვავებით ბოროტ და გრძნეულ დედოფლად მოიხსენიება.

ფაქტობრივად, სწორედ პიესა „ათალია“-სთან არის განსაკუთრებულად დაკავშირებული რასინის მიერ სიახლის შემოტანა ტრაგედიაში ტრაგიკული აღქმის შესახებ. ათალიას პერსონაჟი განსხვავებულია, ვიდრე ანდრომაქე, იფიგენია და ფედრა, რადგან მან არ იცის შინაგანი წინააღმდეგობა მოვალეობასა და გრძნობას შორის. მრავალი წლის განმავლობაში მის მიერ ჩადენილი სისასტიკე არანაირად არ ისჯებოდა, ის დარწმუნებული იყო თავის სიმართლეში:

„Le ciel même a pris soin de me justifier.“ (v.470)

„ზეცამ თვითონ იზრუნა ჩემს გამართლებაზე.“

იცვლება ცენტრალური პერსონაჟის როლი და დედოფალი ათალია ხდება ანტაგონისტი, რადგან პიესის პროტაგონისტი არ არის პიროვნება, არამედ ებრაელთა ღმერთია, რომლის გამარჯვებასაც ათალია ფინალში აღიარებს:

„Dieu des Juifs, tu l'emportes!“ (v.1769)

„იუდეველთა ღმერთო, შენ გაიმარჯვე!“

სწორედ, მსგავს სიტყვებს: „შენ გაიმარჯვე გალილეველო!“ სიძულვილით იმეორებს სიკვდილის ჟამს უკანასკნელი წარმართი მეფე იულიანე განდგომილი, რომელიც მეფობდა 351-353 წლებში და ქრისტიანების სასტიკი მდეცნელი იყო.

ჟან რასინმა ბიბლიურ ტრაგედიაში შემოიტანა ადამიანთა ქმედებების მიღმა (იანსენისტური გავლენით) ღვთაებრივი ძალის ნება. „ათალია“-ში იკვეთება არა მხოლოდ სიკვდილის საფრთხის წინაშე მყოფი პერსონაჟების ბედისადმი შიში, არამედ ღვთის განგებულებისა და უფლის გზების გაუცნობიერებლობის გამო გაუგებრობის განცდები. შემთხვევითი არ არის, რომ ახალგაზრდა იოასი, თუმცა იდეალის განსახიერებაა, შეშინებულია მასთან დაკავშირებული წინასწარმეტყველებით მომავალი დანაშაულების შესახებ, ათალია კი იმ მომენტში კვდება, როდესაც ნაბიჯს თავისი ცოდვილობის გასაცნობიერებლად გადადგამს. რასინისეული ტრაგედიების ყველაზე იდეალური ფიგურა ღვთის ხატებაა, მაგალითად „ათალია“-ში ეს ხატსახე "ძველ დღეთა" ღმერთია.

ტრაგედია „ათალია“ წარმოდგენილი იყო რასინის სიცოცხლეში მხოლოდ ორჯერ სენ-სირის ქალთა პანსიონატში ლუი XIV-ის დროს, შემდეგ ვერსალში 1702 წელს, სამეფო სახლისთვის, სადაც მაღალი რანგის წარმომადგენლები მონაწილეობდნენ. ასევე, პირველი საჯარო სპექტაკლი ტრიუმფალურად დაიდგა Comédie Française-ის სცენაზე 1716 წელს. განმანათლებლები, უპირველეს ყოვლისა – ვოლტერი, აღფრთოვანებული იყო ტრაგედიით, მასში ხედავდნენ, პირველ რიგში, პროტესტს ტირანიის წინააღმდეგ, რომელსაც ათალია განასახიერებდა. რომანტიკოსებმა, პირიქით, ტრაგედიის იდეალური, შემზარავი ატმოსფერო საუკუნის სულის ტკივილის ამოძახილად გაიაზრეს (Garrette, 2020:137-150).

საგულისხმოა ის ფაქტიც, რომ ფრანგული კლასიკური დრამის ერთ-ერთი უდიდესი წარმომადგენელი ჟან რასინი მეფის გამორჩეულად საყვარელი დრამატურგი იყო. ისტორიული გადმოცემით, მეფე თავად მონაწილეობდა რასინის სპექტაკლებში სამეფო კარის სცენაზე. ეს

გახლდათ ფრანგული თეატრის აყვავების პერიოდი, როდესაც პირველად გაჩნდა თეატრალური წარმოდგენების დახვეწის საჭიროება, ასეთი მაღალი რანგის სამეფო პირთა დიდი ინტერესის გამო. საყურადღებოა, რომ, სწორედ ამ ეპოქაში ჩნდება სცენაზე პირველად ფარდის არსებობის აუცილებლობა.

ჟან რასინის, როგორც ბრწყინვალე დრამატურგის მიმართ ინტერესი ყოველთვის დიდი იყო, დაწყებული მისი თანამედროვეობიდან დღემდე, როგორც ევროპაში, ასევე მთელ მსოფლიოში და რა თქმა უნდა საქართველოშიც. XIX საუკუნის დასაწყისში ცნობილი ქართველი რომანტიკოსი პოეტის – ალექსანდრე ჭავჭავაძის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანია რასინისა და კორნელის ნაწარმოებთა თარგმანები. მას უთარგმნია რასინის „ესთერი“ და „ფედრა“, თუმცა „ესთერის“ ალექსანდრე ჭავჭავაძისეული თარგმანის მცირე ნაწილია არის შემორჩენილი დღეისათვის.

ყველაზე სრულყოფილი ასახვა კლასიციზმის პოეტურმა ნორმატივებმა, სწორედ რასინის შემოქმედებაში ჰპოვა პიესების „ესთერი“-სა და „ათალია“-ს სახით, რომელშიც თავისებური სიახლე შემოიტანა ავტორმა, იმ მკაცრი წესების მიღმა, რაც ამ საუკუნის დრამატურგიისათვის იყო დამახასიათებელი. მაშასადამე, ჟან რასინი კლასიციზმის უდიდესი წარმომადგენელი და ამავედროულად დიდი ნოვატორიც გახლდათ, რომელმაც ფაქტიურად მე-18 საუკუნის განმანათლებლობისთვის მოამზადა ფრანგული ლიტერატურა.

ლიტერატურა

1. არჩვაძე, ზურაბ, ლეონიძე ნანა, *ფრანგული ლიტერატურის ისტორია*. აწეს გამომცემლობა, ტომი I, ქუთაისი, 2019.
2. Deshusses Pierre, *Dix Siècles De Litterature Francaise: Tome 1: Du Moyen Age Au 18e Siècle*, Bordas, Paris, 1984.
3. Garrette Robert, „Esther et Athalie, sommets de l'orthodoxie classique dans la tragédie ou points d'affleurement des valeurs modernistes ?“ Scientific edition by Gérard Peylet "L'Apogée", Publisher: Presses Universitaires de Bordeaux, Pessac, 2020.
4. Goldmann, Lucien, "Le Dieu caché, Etude sur la vision tragique dans les Pensées de Pascal et dans le théâtre de Racine." *Revue d'Histoire et de Philosophie religieuses Année*, Paris, Édition: Gallimard, 1955.
5. Lanson G. *Études sur les origines de la tragédie classique en France*//Revue d'Histoire littéraire de la France. 1903. № X.
6. Littman, Robert J. "The Religious Policy of Xerxes and the Book of Esther". *The Jewish Quarterly Review*. 65 (3), January, 1975.
7. Loftis, J. "Racine and English Classicism". *Modern Language Notes*, 73 (7), 1958.
8. Pradier, Jean-Marie, *La scène et la fabrique des corps : ethnoscéologie du spectacle vivant en Occident (Ve siècle av. J.-C.-XVIIIe siècle)*, Presses Univ. de Bordeaux, 2000.
9. Racine Jean, *Esther, Tragédie (1689)*, Première édition in-12, Paris: Denys Thierry, 1889.
10. Sainte-Beuve Charles Augustin „Critique de Sainte-Beuve“, Bibliothèque de l'École libre des hautes études de New York, Publisher: Nouvelles Éditions Debrasse, 1973.
11. Blanc Emmanuèle, *LES TRAGÉDIES BIBLIQUES DE JEAN RACINE*, Professeure de chaire supérieure de lettres, le 08/04/2021; www.eduscol.education.fr.

The Dramaturgical Specificity of "Esther" and "Athalie" by Jean Racine - Biblical Tragedies

Eka Kvantaliani

Abstract

The article presents the peculiarities characteristic of the dramaturgical specificity of Jean Racine's dramas "Esther" and "Athalie", based on biblical motifs. The main literary sources for Jean Racine's "Esther" and "Athalie" are based on biblical stories. These tragedies reveal the author's innovative style. The article analyzes the poetics of Racine's dramas reinterpreted on biblical stories - "Esther" and "Athalie", the study of biblical symbolism, semantic analysis of historical names, paraphrasing, understanding examples of trope thinking, etc. The synthesis of elements of antiquity and biblical motifs in the plays is also discussed. Against the backdrop of 17th-century absolutism, the dramas Esther and Athalie represent the culmination of Racine's career, his masterpieces, his own testament and epitaph.

Keywords: classicist drama, Racine, biblical stories, Esther, Athalie.